

УДК 343.351 (430)

Грегор Кремер (Німеччина)

Боротьба німецьких банків з відмиванням грошей – результати емпіричного дослідження

Протягом останніх десятиліть відмивання грошей стало серйозною проблемою, яка загрожує цілісності світової фінансової системи. Вона вимагає екстенсивних та ефективних заходів антилегалізації (AML). Банки відіграють дуже важливу роль у боротьбі з відмиванням грошей, оскільки вони функціонують саме там, де особи, які займаються відмиванням грошей, вводять свої прибутки у фінансову систему. Однак даних стосовно заходів AML не достатньо. У статті представлено результати опитування працівників багатьох фінансових установ щодо заходів антилегалізації.

Оскільки фінансові заклади мають нести витрати по боротьбі з відмиванням грошей, проаналізовано поточні витрати на AML та їх очікуване зростання, а також банківські засоби покриття витрат шляхом аутсорсингу заходів AML. Більш того, німецькі органи з банківського нагляду закликають банки застосовувати комп'ютерні системи, щоб автоматично виявляти підозрілі операції. Отже, у статті також проаналізовано використання комп'ютерних дослідницьких систем у фінансовому секторі та розрізнено системи, засновані на системі правил, та самонавчальні дослідницькі системи. Виявлено, що комп'ютерні дослідницькі системи мають удосконалюватись, щоб попередити неналежне використання фінансових закладів відмивальниками грошей.

Ключові слова: відмивання грошей, комп'ютерні дослідницькі системи, аутсорсинг, банківський нагляд, фінансова система.

Вступ

Протягом кількох останніх десятиліть відмивання грошей та фінансування тероризму стали головною проблемою, яка загрожує цілісності фінансової системи. Об'єм операцій з відмивання грошей, за оцінками Міжнародного валютного фонду (МВФ), складає приблизно 2-5% світового ВВП (800-2,000 млрд. дол. США) (група розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей, 1998). На основі вищезгаданих результатів брудні гроші відмиваються у розмірі, що перевищує ВВП Італії у 2006 році (1,852.585 млрд.) (МВФ, 2007).

У боротьбі з відмиванням грошей екстенсивна нормативна база – так звані 40 Рекомендацій – була встановлена групою розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (Financial Action Task Force on Money Laundering (FATF)), світовим провідним агентом з боротьби проти відмивання грошей та фінансування тероризму. Ці 40 Рекомендацій були внесені до державного законодавства як протидія відмиванню грошей у багатьох країнах (Кремер, 2008). Оскільки банки функціонують у системі, де особи, які відмивають гроші вводять свої прибутки до фінансової системи, 40 Рекомендацій, а також державні нормативи AML вимагають від банків встановлення особливих AML-заходів. Однак існує досить мало інформації стосовно банківських заходів антилегалізації та витрат щодо їх застосування. З цієї причини були опитані працівники багатьох німецьких фінансових закладів. У статті представлено деякі з головних результатів.

1. Система дослідження

1.1. Вибірка дослідження. На час розробки анкети у 2005 році до німецької фінансової системи входило 2,438 банків (точніше: кредитних закладів, як зазначено у розділі 1 параграфі 1 німецького Закону про банки (Gesetz über das Kreditwesen) і 697 закладів фінансових послуг (як зазначено у розділі 1 пункті 1а німецького закону про банки). Ці 3,135 фінансових установ представили вибірку дослідження. Німецький Центральний Банк (Deutsche Bundesbank) і Федеральне відомство з нагляду за фінансовими послугами (Bundesanstalt für Finanzdienstleistungsaufsicht) помістили імена й адреси всіх банків та установ фінансових послуг в нашу диспозицію. Ми склали вибірку з 1,310 фінансових закладів: 1,023 банків та 287 компаній, що спеціалізуються на наданні фінансових послуг (41.96% і 41.18% відповідно).

Таблиця 1. Кількість анкет, надісланих групі закладів

Фінансові заклади	Анкети
Банки спеціального призначення ¹	56
Регіональні заклади кредитних кооперативів	2
Великі банки	5
Кредитні кооперативи	567
Народні земельні банки ²	12
Ощадні банки	193
Іпотечні банки ³	29
Регіональні банки та інші комерційні банки	92
Філіали іноземних банків	67
Компанії з надання фінансових послуг	287
Загалом	1,310

Примітки: ¹ Включаючи банки-гаранти та інвестиційні компанії. ² Включаючи DekaBank Deutsche Girozentrale. ³ Включаючи групу будівельних та кредитних асоціацій.

Складаючи вибірку, ми спершу обрали 100 найбільших німецьких банків. Потім довільно обрали 923 банки з 2,338 установ, які залишились, а також 287 закладів фінансових послуг. При визначенні кількості анкет ми намагалися дотримуватися коефіцієнта, який мала кожна група по відношенню до загальної кількості фінансових установ. Більш детальну інформацію про вибірку та обстеження можна знайти у роботі Кремера (2007).

1.2. Повернення анкет. Загалом було повернено 311 заповнених анкет, що складає 23.74% вибірки або 9.92% усіх німецьких фінансових закладів. Стає очевидним, що велика кількість фінансових закладів бажала брати участь у цьому дослідженні, що свідчить про його важливість. Тоді як багатьом іншим дослідженням про банківські

заходи антилегалізації бракує суттєвої бази даних (наприклад, BearingPoint (2004) базувалось лише на даних 45 фінансових закладів; у дослідженні KPMG International's (2004) брало участь лише 209 банків з усього світу, ця кількість збільшилась до 224 банків у 2007 році (KPMG International, 2007)).

Розглядаючи детальніше коефіцієнти повернення, можна помітити, що частка анкет, повернених закладами з надання фінансових послуг, є нижчою за середній рівень, 23.74%. Ще більш критичними є коефіцієнти повернень регіональних закладів кредитних кооперативів та великих банків. Ці банки не брали участі в дослідженні. Найвищі коефіцієнти повернень показали іпотечні банки (48.28%) та народні земельні банки (41.67%) (рис. 1).

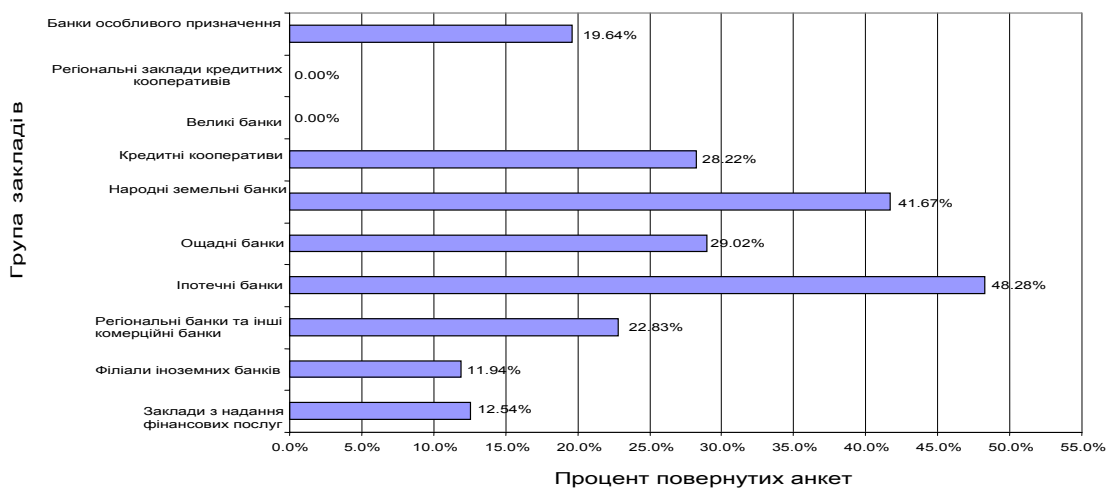

Рис. 1. Коефіцієнти повернень згідно з групою закладів

На рисунку 2 показано розподіл повернутих анкет згідно з підсумком балансового рахунку відповідного фінансового закладу. У більш ніж три чверті всіх фінансових установ підсумок балансового рахунку складав близько 2.5 млрд. євро. Пропорція дуже малих фінансових закладів (більше чверті) (балансовий підсумок ≤ 100 млн. євро) відносно

висока. Ця група дуже малих фінансових установ переважно складається з кредитних кооперативів (58%) та закладів фінансових послуг (33%). Порівняно з дуже великими банками, очевидно, що бажання розголошувати інформацію про заходи антилегалізації тим більше, чим меншим за розміром є відповідний фінансовий заклад.

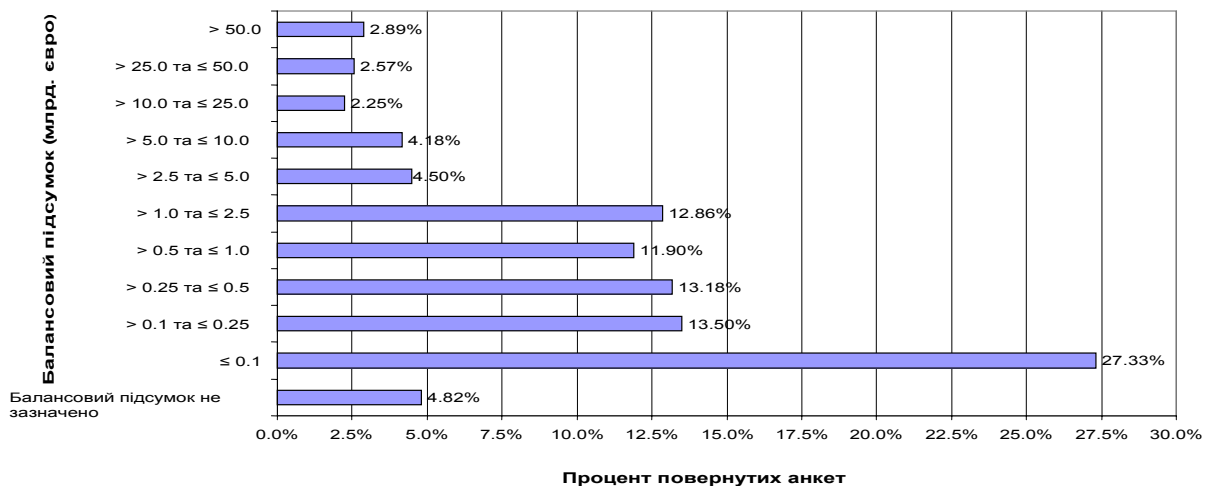

Рис. 2. Розподіл повернутих анкет згідно з підсумком балансового рахунку

2. Витрати та аутсорсинг заходів AML

2.1. Витрати на заходи антилегалізації. Німецьке законодавство AML зобов'язує фінансові установи вживати різноманітні заходи антилегалізації.

На питання про витрати на AML у 1995, 2000, і 2004 роках, працівниками фінансових закладів зазначено, що відбувалося постійне підвищення AML-витрат, що не залежало від розміру підприємства. Однак виявилось, що фінансові заклади з балансовим підсумком у більш ніж 1 млрд. євро мали значно більше підвищення у витратах AML, ніж організації з меншим балансовим підсумком. Між 2000 та 2004 роками, AML-витрати фінансових закладів з балансовим підсумком у більш ніж 1 млрд. євро зросли до понад 106% у середньому, тоді як AML-витрати менших фінансових закладів зросли лише до 18%.

Як показано на рисунку 3, 86% фінансових закладів очікували на подальше збільшення AML-витрат у близькому майбутньому, тоді як 1% очікували на зменшення. 64% фінансових установ сподівались, що AML-витрати збільшаться у найближчому майбутньому навіть з вищою процентною ставкою.

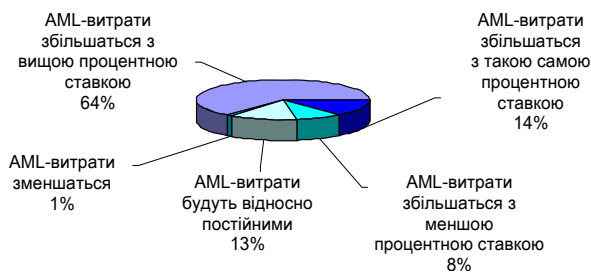

Рис. 3. Очікуваний розвиток AML-витрат

Щодо різних видів витрат, існують деякі відмінності між банками та закладами з надання фінансових послуг. Тоді як 69% банків і лише 21% закладів з фінансових послуг очікували, що витрати прибуткового податку збільшаться за наступні два роки, 76% компаній з надання фінансових послуг і лише 49% банків відчували підвищення витрат на персонал.

Згідно з даними Федерального відомства з нагляду за фінансовими послугами, фінансовий заклад може поєднувати заходи щодо запобігання відмивання грошей з іншими внутрішніми методами управління ризиком (Bundesanstalt für Finanzdienstleistungsaufsicht, 2005a).

2.2. Аутсорсинг заходів AML. Оскільки більшість фінансових установ розглядають AML-заходи лише як носії витрат, цікаво дослідити їх реакцію. Згідно з розділом 7 пунктів 1 та 2 Закону про відмивання грошей (Geldwäschegesetz), фінансовим закладам дозволяється здійснювати аутсорсинг деяких заходів AML. Банки та компанії з надання фінансових послуг погодилися на зменшення витрат аутсорсингу заходів AML. Більш ніж три чверті фінансових закладів сподівалися, що аутсорсингові AML-заходи можуть зменшити витрати на персонал, тоді як навіть третина фінансових установ не зазнали можливого зменшення витрат прибуткового податку. Таким чином, можна очікувати, що багато фінансових закладів використовуватимуть можливість аутсорсингу, принаймні деякі з AML-заходів. Дивно, що лише близько 8% банків заявили про бажання використовувати аутсорсингові заходи AML, тоді як близько 5% банків планували вжити їх у близькому майбутньому. Опитані заклади з фінансових послуг використовували аутсорсинг навіть у меншому масштабі. Жоден з них ще не здійснював аутсорсингу AML, але близько 7% мали намір зробити це у найближчому майбутньому. 8-11% німецьких ощадних банків, регіональні банки та інші комерційні банки, банки особливого призначення і кредитні кооперативні банки – як показує рисунок 4 – здійснили аутсорсинг принаймні деяких із своїх AML заходів, тоді як народні земельні банки, іпотечні банки та філіали іноземних банків ще взагалі його не використовували. Отже, між групами банків, які скористалися послугою аутсорсингу AML-заходів немає великої різниці у відсотку аутсорсингу.

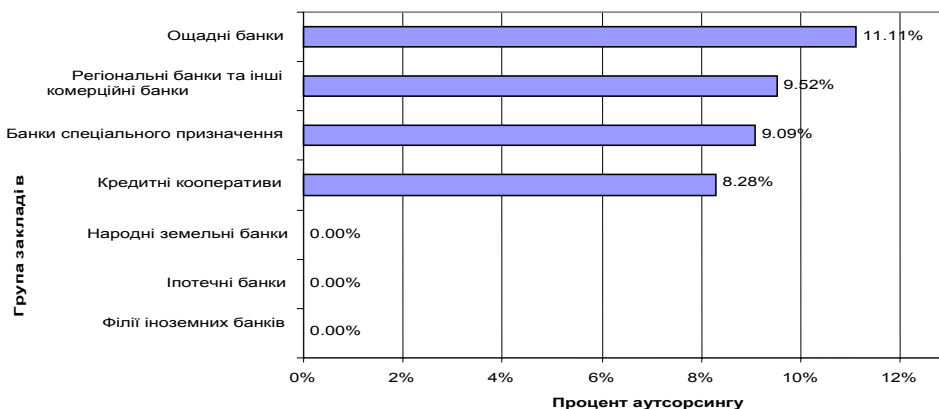

Рис. 4. Відсотки аутсорсингу у різних групах закладів

Поглянувши на банківський балансовий підсумок, можна помітити певні відмінності. 7.7% банків з балансовим підсумком до 1 млрд. євро здійснювали аутсорсинг AML-заходів, тоді як коефіцієнт аутсорсингу банків з балансовим підсумком у більш ніж 5 млрд. євро становив лише 2.7%. Банки середніх розмірів (банки з балансовим підсумком від 1 млрд. євро до 5 млрд. євро) показали найвищий коефіцієнт аутсорсингу – 15.4%. Можливо, великі банки можуть отримувати прибуток від економії за рахунок росту масштабів виробництва, а отже, аутсорсинг для них не є економічно доцільним. З іншого боку, витрати AML-заходів малих банків можуть бути настільки низькими, що аутсорсинг не вартий того.

2.3. Висновок. У висновку слід зазначити, що лише невелика кількість банків користується законною можливістю аутсорсингу AML-заходів. Однак, очікується, що дедалі більше фінансових закладів будуть аутсорсингувати AML-заходи у близькому майбутньому, щоб зменшити витрати на робочу силу та витрати на інформатизацію. Існують значні сумніви щодо того, чи справді аутсорсинг AML заходів може зменшити AML-витрати фінансових установ. Більшість банків, вже скориставшись можливістю аутсорсингу, не можуть надати жодних деталей щодо того, як зміню-

валися їх витрати на робочу силу та витрати на інформатизацію в результаті заходів аутсорсингу. Розглядаючи банки, які б могли забезпечити таку інформацію, ми помітили, що їх витрати на робочу силу стали нижчими після аутсорсингу, тоді як витрати на інформатизацію зросли. Отже, майбутні дослідження мають показати, чи буде законна можливість аутсорсингу AML-заходів доцільним шляхом для запобігання подальшого зростання AML-витрат фінансових закладів.

3. Комп'ютерні дослідницькі системи

3.1. Поширення комп'ютерних дослідницьких систем. Розділ 25c параграф 1 німецького Закону про банки вимагає від фінансових установ запроваджувати відповідні бізнес- та клієнтські гарантійні системи для запобігання відмивання грошей. Більш того, фінансові заклади зобов'язані, за законом, розглядати підозрілі операції. І найголовніше – німецькі органи банківського нагляду вимагають від них застосовування автоматизованих систем дослідження, щоб серед великої кількості безготівкових платежів помітити ті підозрілі операції, які вказують на можливі випадки відмивання грошей (Bundesregierung, 2002; Bundesanstalt für Finanzdienstleistungsaufsicht, 2005b; Bundesanstalt für Finanzdienstleistungsaufsicht, 2005c).

Таблиця 2. Використання автоматизованих систем дослідження

Фінансові заклади	Комп'ютерна дослідницька система вже була встановлена	Встановлення комп'ютерної дослідницької системи планується наступного року
Всі банки	45 %	25 %
Банки спеціального призначення	50 %	0 %
Кредитні кооперативи	27 %	38 %
Народні земельні банки	80 %	20 %
Ощадні банки	100 %	0 %
Іпотечні банки	23 %	0 %
Регіональні банки та інші комерційні банки	50 %	15 %
Філії іноземних банків	38 %	25 %
Заклади, що спеціалізуються на наданні фінансових послуг	22 %	0 %

Результати дослідження показали, що лише 45% банків і 22% закладів з надання послуг, які надали інформацію, застосовували автоматизовану систему дослідження (див. табл. 2). Ощадні та народні земельні банки вже досить широко її використовують. Щодо іпотечних банків, то низький рівень застосування таких систем можна пояснити тим, що німецькі органи нагляду визначили ризик відмивання грошей цих банків як дуже малий, а отже, не вважають використання автоматизованих систем дослідження необхідними. Невелику кількість кредитних кооперативів, які використовують ці системи, можна пояснити наступним чином:

- ◆ ці банки мають дуже малий об'єм фінансових операцій, тому їх можна контролювати вручну. Отже, немає потреби у використанні автоматизованої системи дослідження;
- ◆ аквізиційні витрати, а також операційні витрати на автоматизовані системи є досить високими. Тому декілька кредитних кооперативів з балансовим підсумком у більш ніж 250 млн. євро вирішили утриматись від використання таких систем.

На запитання щодо майбутніх планів, керівники лише кількох фінансових закладів зазначили, що вони мають намір застосовувати автоматизовану систему дослідження наступного року.

Очевидно, що розмір фінансової установи є вирішальним фактором у застосуванні автоматизованої системи дослідження. Понад 75% фінансових закладів з балансовим підсумком у більш ніж 1 млрд. євро застосовували таку дослідницьку систему і 8% планують використовувати її протягом наступного року. Фінансовими закладами такого розміру, які ще не використовували автоматизовану систему дослідження, є частково іпотечні банки, і деякі кредитні кооперативи. Причини невикористання ними таких систем дослідження згадані вище.

Хоча окремі менші за розміром фінансові заклади вже застосовували автоматизовану систему дослідження, багато з них планували, зробити це у майбутньому. Більше ніж 50% фінансових закладів з балансовим підсумком у межах 250-500 млн. євро і 30% з них із балансовим підсумком у межах від 500 млн. до 1 млрд. євро, мають намір застосовувати автоматизовану дослідницьку систему наступного року. Раптове бажання менших фінансових закладів застосовувати зазначені системи відобразилось у листі, який німецький орган банківського нагляду надіслав до аудиторських об'єднань у січні 2005 року (Bundesanstalt für Finanzdienstleistungsaufsicht, 2005d). Цей лист містить детальні вимоги до звітів аудиторів стосовно використання автоматизованих систем дослідження відповідним фінансовим закладом. Можливо, багато фінансових установ лише тоді усвідомили наслідки, пов'язані з невикористанням автоматизованої системи дослідження.

3.2. Само навчаючі та засновані на правилах автоматизовані системи дослідження. Автоматизованої системи дослідження можна поділити на дві групи: засновані на правилах та самонавчаючі. На основі певних показників, отриманих з особливої схеми ризику відмивання грошей, наданих фінансовими закладами, засновані на правилах автоматизовані системи дослідження аналізують базу даних клієнтів, рахунки та операції для відмінних ознак. Самонавчаючі системи дослідження, навпаки, містять сучасні технології, такі як збір даних, для створення активного профайлу для кожного клієнта на основі його минулої діяльності. Потім ці системи автоматично визначають зміни поведінки клієнта і повідомляють про це спеціаліста закладу, що займається AML.

Результати показали, що близько три чверті банків використовували засновані на правилах та самонавчаючі системи. Системи дослідження, в яких безпосередньо використані самонавчаючі технології, застосовувались лише у 3% банків.

Раніше самонавчаючі автоматизовані системи дослідження часто піддавались критиці за суперечливі результати. Очевидно, що системи були удосконалені, оскільки працівники більше ніж 87% банків, які використовують ці системи, зазначили, що працівник, який займається AML, міг чітко зрозуміти, чому система визначила людину підозрілою.

Зважаючи на кількість показників, які використовуються у системі заснованій на правилах, виявлено, що близько половини фінансових закладів використовували 30-59 показників. 30% фінансових закладів використовували менш ніж 30 показників і 20% – 60-99 показників. 100 або більше показників використовувались лише 2% фінансових закладів. На питання про показники, які найкраще підходять для визначення підозрілої поведінки, працівники фінансових установ не могли дати однозначної відповіді. Однак показники для визначення великих готівкових операцій, розпилення внесків та збільшеного обігу коштів по рахунку були зазначені одразу.

Постає питання, чи виправдовує себе використання фінансових та кадрових ресурсів для застосування та підтримки автоматизованих систем дослідження. Щоб відповісти на поставлене питання, ми порівнюємо загальну кількість підозрілих операцій, проголошених фінансовими закладами у 2004 році, які використовували автоматизовані системи дослідження, з кількістю підозрілих операцій, які були проголошені у 2004 році фінансовими установами виключно на основі результатів автоматизованого використання дослідження. Як показано на рисунку 5, результат автоматизованих систем дослідження не досить успішний. За допомогою таких 127 фінансових закладів визначили лише 53 підозрілі операції, про які було сповіщено органам кримінального переслідування. Отже, велика кількість звітів про підозрілі операції базується на результатах, отриманих не на основі результатів автоматизованого дослідження.

У першій половині 2005 року 92 підозрілі операції були оголошені фінансовими закладами виключно на основі результатів автоматизованого дослідження (рис. 6). Таким чином, середня кількість звітів цих підозрілих операцій зросла до 0.72 одиниць на фінансовий заклад у першій половині 2005 р. з 0.42 у 2004 році. Протягом першої половини 2005 три фінансові заклади оголосили про десять або більше підозрілих операцій на основі результатів автоматизованого дослідження, тоді як у 2004 році це була лише одна фінансова установа.

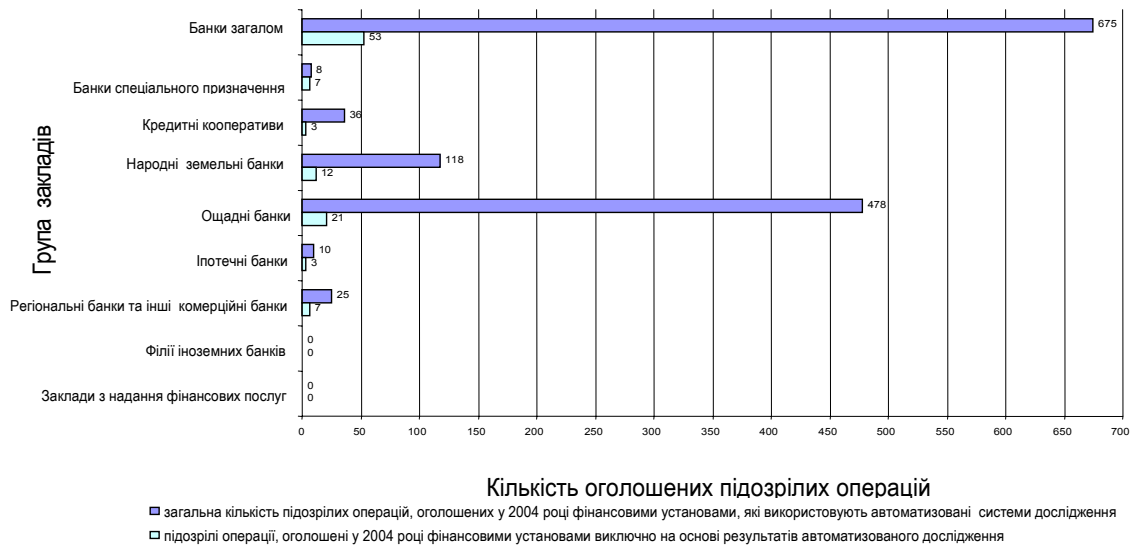

Рис. 5. Порівняння загальної кількості підозрілих операцій і таких, що оголошені на основі результатів автоматизованого дослідження

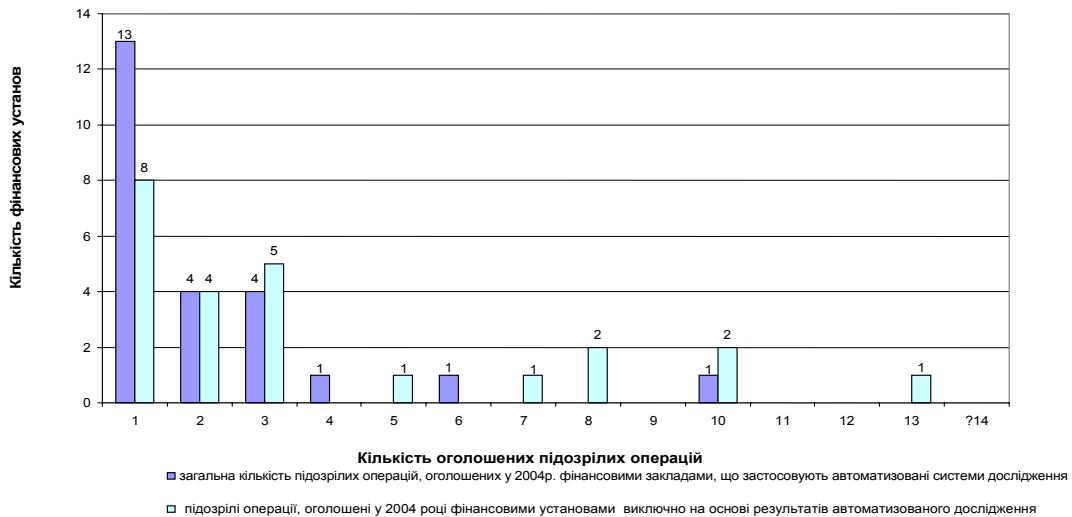

Рис. 6. Кількість оголошених підозрілих операцій на фінансовий заклад на основі результатів автоматизованого дослідження у 2004 році та в першій половині 2005 року

Висновок

Беручи до уваги вищезгадані результати, можна побачити чітку диспропорцію між фінансовими витратами та витратами на персонал, викликаними автоматизованими системами дослідження з одного боку та їх прибутками з іншого. Незрозуміло, чому відсоток підозрілих операцій, проголошених на основі результатів автоматизованого дослідження, відносно малий. Це може бути викликане наступними причинами:

1. Можливо, фінансовий заклад дає неточну оцінку свого потенціалу, будучи неправомірно використаним особами, що відмивають гроші. На основі цього отримано показники, які не відображають схему ризику фінансового закладу.
2. Якщо фінансовий заклад дає точну оцінку схеми ризику, можливо, що показники використанні у автоматизованих системах дослідження отримані неправильним шляхом.

Отже, ці показники не є доцільними для виявлення неправомірного використання фінансового закладу.

3. Може виявитись так, що фінансовий заклад не використовував автоматизовану систему дослідження досить довго, тому система не має достатньої кількості даних за минулий час. Отже, система не здатна формувати змістовні профайли клієнтури, без яких не може бути виявлена підозріла поведінка клієнтів.
4. Можливо, що автоматизована система дослідження не продумана належним чином, щоб пристосовуватися до прийомів відмивання грошей, які постійно змінюються.

Якими б не були справжні причини недоліків роботи автоматизованих систем дослідження, вони мають удосконалюватись, щоб постійно сприяти зменшенню неправомірного використання фінансових закладів особами, що відмивають гроші.

Список використаних джерел

1. BearingPoint (2004). Geldwäschebekämpfung. Umsetzung bei deutschen Finanzinstituten. – Frankfurt am Main: BearingPoint GmbH.
2. Bundesanstalt für Finanzdienstleistungsaufsicht (2005a). Annual Report 2004. – Bonn: Bundesanstalt für Finanzdienstleistungsaufsicht.
3. Bundesanstalt für Finanzdienstleistungsaufsicht (2005b). Rundschreiben 8/2005 (GW) – Institutsinterne Implementierung angemessener Risikomanagementsysteme zur Verhinderung der Geldwäsche, Terrorismusfinanzierung und Betrug zu Lasten der Institute gemäß §§ 25a Abs. 1 Satz 3 Nr. 6, Abs. 1a KWG, 14 Abs. 2 Nr. 2 GwG – Anfertigung der institutsinternen Gefährdungsanalyse. – Bonn/Frankfurt am Main: Bundesanstalt für Finanzdienstleistungsaufsicht.
4. Bundesanstalt für Finanzdienstleistungsaufsicht (2005c). Schreiben vom 8. November 2005 – Implementierung von Geldwäschepräventionsmaßnahmen i. S. d. § 25a Abs. 1 Nr. 6 KWG: Verzichtbarkeit auf ein EDV –Researchsystem bei kleineren Instituten. – Bonn/Frankfurt am Main: Bundesanstalt für Finanzdienstleistungsaufsicht.
5. Bundesanstalt für Finanzdienstleistungsaufsicht (2005d). Schreiben vom 3. Januar 2005 – Berichterstattung über EDV-Research-Systeme im Rahmen der Jahresabschlussprüfungen gemäß § 29 Abs. 2 KWG i. V. m. § 17 Abs. 2 Nr. 2 PrüfV und § 44 Abs. 1 KWG. – Bonn: Bundesanstalt für Finanzdienstleistungsaufsicht.
6. Bundesregierung (2002). Entwurf eines Gesetzes zur weiteren Fortentwicklung des Finanzplatzes Deutschland (Viertes Finanzmarktförderungsgesetz). – Bundestag Document 14/8017, 1-145.
7. Der Fischer Weltalmanach 2009 (2008). – Frankfurt am Main: Fischer Taschenbuch Verlag.
8. Financial Action Task Force on Money Laundering (1998). Annual Report 1997-1998. – Paris: Financial Action Task Force on Money Laundering.
9. IMF (2007). World Economic Outlook Database, April 2007. – Washington: IMF.
10. KPMG International (2004). Global Anti-Money Laundering Survey 2004.
11. KPMG International (2007). Global Anti-Money Laundering Survey 2007.
12. Krämer, G. (2007). Geldwäschebekämpfung durch deutsche Kredit- und Finanzdienstleistungsinstitute. – Frankfurt am Main: Bankakademie-Verlag.
13. Krämer, G. (2008). Die Bekämpfung von Geldwäsche und Terrorismusfinanzierung – Die Tätigkeit der FATF als internationaler Standardsetter. – Baden-Baden: Nomos Verlag.

Отримано 17.08.2009

Переклад з англ. Філатової Ю.